

**Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi/Vankulu Journal of Social Studies**  
**e-ISSN: 2822 – 4000**  
**Yıl / Year: 2025 - Sayı / Issue: 15**

**Prof. Dr. Mustafa Öztürk: Bir Akademik Mirasın İzinde**

Prof. Dr. Mustafa Öztürk: In Pursuit of an Academic Legacy

**Sevda Özkaya Sofu**

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Orcid: 0000-0003-4542-0917

ROR ID: <https://ror.org/015scty35>

[sozkaya@kastamonu.edu.tr](mailto:sozkaya@kastamonu.edu.tr)

**Işıl Işık Bostancı**

Dr. Öğr. Üyesi., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi., Fen Edebiyat Fakültesi

Orcid: 0000-0003-1518-7237

ROR ID: <https://ror.org/056hcg41>

[iibostanci@mkcu.edu.tr](mailto:iibostanci@mkcu.edu.tr)

**Article Information/Makale Bilgisi**

**Cite as/Atıf:** Sofu, Ö.S./ Bostancı, I. I. (2025), Prof. Dr. Mustafa Öztürk: In Pursuit of an Academic Legacy, *Vankulu Journal of Social Studies* 15, 21-29. DOI: 10.55089/yyuvasad.1701930

Sofu, Ö.S./ Bostancı, I. I. (2025). Prof. Dr. Mustafa Öztürk: Bir Akademik Mirasın İzinde, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15, 21-29. DOI: 10.55089/yyuvasad.1701930

**Article Types / Makale Türü:** Research Article/Araştırma Makalesi

**Received/Geliş Tarihi:** May 19, 2024/19 Mayıs 2025

**Accepted/Kabul Tarihi:** June 24, 2025/24 Haziran 2025

**Published/Yayın Tarihi:** June 30, 2025/ 30 Haziran 2025

**Pub Date Season/Yayın Sezonu:** June/Haziran

**Issue/Sayı:** 15 Pages/Sayfa: 21-29.

**Plagiarism/İntihal:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

**Published by/Yayıncı:** Van Yüzüncü Yıl University / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

**Ethical Statement/Etik Beyan:** This study does not require ethical committee approval as it is based on data obtained from the literature/published sources. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (S.Ö. Sofu/ I.I. Bostancı).

**Conflict of Interest/Çıkar Beyanı:** There are no conflicts of interest. / Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

**Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı:** This article is co-authored, with both authors contributed equally. / Bu makale çift yazarlıdır ve yazarların katkı oranları eşittir.

**Yapay Zeka Kullanımı:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç ve uygulama kullanılmamıştır/ No artificial intelligence tools or applications were used during the preparation of this work.

**Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır/ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

**Prof. Dr. Mustafa Öztürk: Bir Akademik Mirasın İzinde**

Prof. Dr. Mustafa Öztürk: In Pursuit of an Academic Legacy

**Öz**

Prof. Dr. Mustafa Öztürk (1953-2024), Türkiye'de Annales Okulu'nun sosyo-ekonomik tarih anlayışına en yakın temsilcilerden biridir. Öztürk'ün bilimsel yaklaşımı, belge merkezli tarihçilik anlayışına dayanmış, özellikle Osmanlı şehir ve iktisat tarihi konularındaki özgün katkılarıyla dikkat çekmiştir. Ayrıca, tarih felsefesine olan ilgisi ve çok disiplinli yaklaşımı, tarihçiliğin kuramsal ve metodolojik boyutlarında önemli etkiler yaratmıştır. Orta Doğu bölgesi ile kurduğu akademik bağlantılar sayesinde, Türk ve Arap akademik çevreleri arasında bilgi alışverişinin önünü açmıştır. Bu makalede, Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün tarih yazımına katkılarının analiz edilmesi ve akademik mirasını değerlendirmesi amaçlanmıştır. Yetiştirdiği kuşaklar, kurduğu akademik gelenek ve kurumsal katkılarına da odaklanılarak Öztürk'ün Türk akademik tarihçiliğine olan etkileri incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Belge Merkezli Tarihçilik, Tarih Felsefesi, Osmanlı Sosyal ve İktisat Tarihi.

**Abstract**

Prof. Dr. Mustafa Öztürk (1953-2024) was one of the closest representatives of the socio-economic history approach of the Annales School in Turkey. Öztürk's scientific approach was based on a document-centred approach to historiography, and he attracted attention especially with his original contributions to Ottoman urban and economic history. In addition, his interest in the philosophy of history and his multidisciplinary approach had a significant impact on the theoretical and methodological dimensions of historiography. Through his academic connections with the Middle East region, he paved the way for the exchange of knowledge between Turkish and Arab academic circles. This article aims to analyse Prof. Dr. Mustafa Öztürk's contributions to historiography and evaluate his academic legacy. By focusing on the generations he trained, the academic tradition he established and his institutional contributions, Öztürk's impact on Turkish academic historiography is analysed.

**Keywords:** Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Document-Centred Historiography, Philosophy of History, Ottoman Social and Economic History.

## Giriş

Tarih yazıcılığı, yalnızca geçmişteki olayların kronolojik olarak sıralanmasından ibaret bir uğraş olmayıp bu olayların hangi yöntemlerle seçildiği, nasıl yorumlandığı ve ne şekilde aktarıldığını inceleyen disiplinler arası bir alandır. Modern anlamda tarih yazıcılığı, özellikle 19. yüzyılda Leopold von Ranke'nin öncülüğünü yaptığı pozitivist yaklaşım doğrultusunda şekillenmiş, “geçmiş olduğu gibi anlatma” iddiası çerçevesinde belge merkezli ve nesnellik ilkesine dayanan bir yöntem benimsenmiştir. Ancak bu yaklaşım, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Annales Okulu'nun etkisiyle sorgulanmaya başlanmıştır. Ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıların uzun süreli etkilerini vurgulayan, istatistik ve sosyal bilimlerin yöntemlerinden faydalanan çok boyutlu bir tarih anlayışı gelişmiştir (Iggers, 1997, ss. 25-30; Öztürk, 2021, ss. 48-53). Ardından postmodern tarih yazıcılığı, tarihin nesnel bir şekilde yazılabileceği fikrine karşı çıkarak tarih metinlerinin her zaman belli bir bakış açısının ürünü olduğunu ileri sürmüş; anlatı, temsil ve dil gibi unsurların tarihin inşasında merkezi bir rol oynadığını savunmuştur. Bu doğrultuda, tarih yazıcılığı artık yalnızca “ne olduğu”na değil, “nasıl anlatıldığı”na ve “kimin tarafından anlatıldığı”na da odaklanan eleştirel bir uğraş alanına dönüşmüştür (Yılmaz, 2013, ss. 199-205).

Türkiye’de tarih yazıcılığı, hem siyasal rejimlerin ideolojik ihtiyaçları hem de akademik alanın kendi iç dinamikleri doğrultusunda dönüşüm geçiren bir entelektüel uğraş alanı olarak değerlendirilebilir. Osmanlı döneminde tarih yazımı, özellikle saray çevresinde şekillenen vakanüvislik geleneği ile karakterize olurken bu yazım türü genellikle devlet merkezli, olay temelli ve kronolojik bir yapı arz etmiştir. Osmanlı tarihçiliği, devleti merkeze alan ve çoğu zaman eleştirel bir perspektiften yoksun bir anlatı tarzına sahip olmuştur. 19. yüzyılda Tanzimat ve özellikle II. Meşrutiyet döneminde tarih yazıcılığı, Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi ideolojik akımların etkisiyle çeşitlenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tarih yazıcılığı, ulus-devlet inşası sürecinin bir parçası hâline gelmiş, bu bağlamda resmî tarih tezleri özellikle Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi gibi ideolojik çerçeveler aracılığıyla kurumsallaştırılmıştır. 1931’de Türk Tarih Kurumu’nun kurulması ve 1932’deki I. Türk Tarih Kongresi, bu yeni tarih anlayışının kurumsal temelini oluşturmuştur. Bu dönemde tarih, Türk ulusunun Orta Asya’dan başlayan köklü ve medeni geçmişini ispat etmeye yönelik bir araç olarak işlevselleştirilmiştir. Osmanlı geçmişi büyük ölçüde görmezden gelinmiş ya da eleştirel bir dille değerlendirilmiştir (Demir, 2010, ss. 387-388).

Türkiye’de modern anlamda tarih yazıcılığının öncülerinden biri olarak Ahmed Cevdet Paşa (1822–1895) zikredilmelidir. Tanzimat dönemi Osmanlı entelektüelinin tipik bir örneği olan Cevdet Paşa, tarih yazımında klasik İslam tarihçiliği ile modern belgesel yöntem arasında bir sentez kurmaya çalışmıştır. Onun kaleme aldığı *Tarih-i Cevdet*, hem Osmanlı siyasi tarihine dair zengin bir anlatı sunmakta hem de dönemin reform tartışmalarını yansıtan bir fikir eseri olarak değerlendirilmektedir. Devlet aklını ve merkezi otoriteyi yüceltmekle birlikte, dil ve üslup açısından güçlü ve süreklilik arz eden bir Osmanlı tarih yazımı geleneği kurmuştur (Uzundal, 2013, ss. 111-115). Cumhuriyet döneminde ise tarih yazıcılığı büyük ölçüde ulus-devlet inşası sürecinin bir parçası hâline gelmiştir. Bu çerçevede Fuat Köprülü (1890–1966), hem Osmanlı hem de Türk tarihçiliği açısından kurucu bir figür olarak öne çıkmıştır. Köprülü, tarihsel olayları yalnızca siyasal gelişmelerle açıklamaktan ziyade, toplumsal yapıları, kültürel öğeleri ve dini kurumları da dikkate alan bir yaklaşım benimsemiş ve bu yönüyle Annales Okulu’nun öncülerine benzer şekilde disiplinler arası tarihçiliğin Türkiye’deki erken temsilcilerinden biri olmuştur (Yetim-Söylemiş, 2023, ss. 93-95).

1960’lardan itibaren, Türkiye’de tarihçiliğin akademik alanda çeşitlendiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde Halil İnalcık (1916–2016), Osmanlı tarih yazımında yaptığı katkılarla uluslararası düzeyde tanınmış bir kişi hâline gelmiştir. İnalcık’ın Osmanlı klasik dönemi üzerine yaptığı çalışmalar, arşiv belgeleri, tapu tahrir defterleri ve kadı sicilleri gibi birincil kaynaklara dayalıdır ve sosyo-ekonomik yapıların tarihsel dönüşümünü ele alması bakımından önem taşımaktadır. İnalcık’ın bütün eserleri sosyal ve iktisat tarihi merkezli olup, bir problemi çözmeye, geçmiş daha iyi tanıma ve tahlile yöneliktir. Çünkü geçmiş iyi tanımadan geleceğe sağlıklı bir şekilde yön vermek mümkün değildir. İnalcık bütüncül-küllü bir tarihçidir. İnsanı ilgilendiren ve insanın ilgilendiği her şey, tarihin konusudur (Öztürk, 2015, ss. 145-153). Son dönem tarihçileri arasında, özellikle Osmanlı sosyal ve iktisat tarihine dair yaptığı çalışmalarla Türkiye tarih yazıcılığı alanında öne çıkan isimlerden biri de Mustafa

Öztürk olmuştur. Öztürk, akademik çalışmalarında Osmanlı Devleti'nin mali yapısından Arap vilayetlerindeki idari dönüşümlere, tahrir defterlerinden nüfus kayıtlarına kadar çok çeşitli kaynaklar kullanmış, her seferinde arşiv belgelerinden hareketle yeni yorumlar geliştirmiştir.

Bu makalede, 25 Ağustos 2024 tarihinde aramızdan ayrılan Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün hayatı, akademik kariyeri, bilimsel katkıları ve tarih yazımına olan etkileri bütüncül bir şekilde incelenecektir. Öztürk'ün ardında bıraktığı eserler ve yetiştirdiği kuşaklar onun yalnızca geçmişin izlerini süren bir tarihçi değil, geleceğe yön veren bir bilim insanı olduğunun kanıtıdır.

### 1. Çocukluk, Eğitim ve Meslek Hayatı

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, 1 Şubat 1953 tarihinde Kilis'in Suriye sınırındaki Çalkaya (Cukanlı) köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının değirmencilik yaparak geçimini sağladığı bu küçük köy, Öztürk'ün hayatında daima mütevazı köklerini hatırlatan bir yer olmuştur. 1960 yılında ailesinin ekonomik zorluklar nedeniyle İslahiye'ye göç etmesi, onun eğitim hayatı açısından dönüm noktası teşkil etmiştir. Burada Cevdet Paşa İlkokulu'na başlayan Öztürk, kısa sürede öğretmenlerinin dikkatini çekmiş ve özellikle Kemal Sezer'in teşvikiyle Devlet Parasız Yatılı Okul sınavlarına girerek Gaziantep İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim görmeye hak kazanmıştır. Yedi yıllık yatılı okul süreci, onun karakterinde derin izler bırakmış; çalışkanlık, dayanıklılık ve azim gibi değerlerin içselleştirilmesini sağlamıştır. Öztürk, bu dönemde edindiği disiplini hayatı boyunca korumuş ve Devlet Parasız Yatılılık sisteminin kendi kuşağı açısından taşıdığı hayati önemi her fırsatta vurgulamıştır.

1972 yılında İmam Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra, dönemin uygulamaları gereği yalnızca Yüksek İslam Enstitüsü'ne devam etme hakkı olması üzerine, lise diploması almak için İslahiye Lisesi'ne kaydolmuştur. 1973 yılında bu okuldan mezun olduktan sonra, üniversite sınavlarında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'ne girme hakkı kazanmıştır. Böylece lise yıllarındaki tarihçi olma düşüncesine yönelik ilk adımını da atmıştır (Işık Bostancı, vd. 2021, s. 15).

Ankara Üniversitesi'ndeki lisans öğrenimi sırasında, dönemin etkili tarihçilerinden Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın öğrencisi olmuştur. 1977 yılında fakülteden iyi bir dereceyle mezun olan Öztürk, aynı yılın güz döneminde yüksek lisans programına kabul edilmiştir. Yüksek lisans tezini 243 numaralı Ankara Şer'iyye Sicili üzerine hazırlayan Öztürk, böylece Osmanlı mahkeme kayıtları üzerinden toplum yapısına ışık tutmayı hedefleyen bilimsel yaklaşımının da temellerini atmıştır. Bu çalışma, Türkiye'de şer'iyye sicilleri üzerine yapılan ilk yüksek lisans tezlerinden biri olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

1980 yılında Ankara Üniversitesi'nde Prof. Dr. Şerafettin Turan danışmanlığında başladığı doktora çalışmasında, "Orta Anadolu'da Fiyatlar 1785-1860" konusunu ele almıştır. Bu çalışma, Osmanlı iktisat tarihi açısından özgün bir inceleme olarak bilim dünyasında dikkat çekmiştir. 1985 yılında, Prof. Dr. Şerafettin Turan, Prof. Dr. Muzaffer Arıkan, Prof. Dr. Rifat Önsoy, Prof. Dr. Ali İhsan Bağış ve Prof. Dr. Mahmut Tezcan'dan oluşan jüri önünde tezini başarıyla savunarak doktor unvanını almıştır.

Öztürk'ün kamu hizmeti, henüz üniversite öğrencisiyken 25 Mayıs 1977'de İçişleri Bakanlığı'nda başlamıştır. 1979 yılında, hocası Şerafettin Turan'ın Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı görevine atanmasının ardından, Kültür Bakanlığı'na bağlı Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürlüğü'ne geçiş yapmıştır. Burada müze asistanı olarak çalışmaya başlayan Öztürk, müze çalışmaları ve arşiv belgeleriyle olan doğrudan temasını da bu dönemde derinleştirmiştir.

1983 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevliliği sınavını kazanan Öztürk, 1985 yılında bu görevine naklen atanmıştır. 1985-1988 yılları arasında Öğretim Görevlisi olarak çalışan Öztürk, 1988 yılında Yardımcı Doçent, 1992 yılında Doçent ve 1998 yılında Profesör unvanını almıştır. Fırat Üniversitesi'nde Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı ve Tarih Bölüm Başkanlığı gibi idari görevlerde bulunmuş, 2004-2008 yılları arasında da aynı üniversitede İlahiyat Fakültesi Dekanlığı yapmıştır. Mustafa Öztürk'ün akademik hayatı yalnızca ders vermek ve araştırma yapmakla sınırlı kalmamıştır. 1993 yılında kendi öncülüğünde üniversite bünyesinde kurulan Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, onun bilimsel ve kurumsal vizyonunun somut bir yansımasıdır. Bu merkez aracılığıyla uluslararası seminerler düzenlenmiş, Şam ve Halep

üniversiteleriyle işbirliği protokolleri imzalanarak Türk-Arap akademik ilişkilerine yeni bir boyut kazandırılmıştır. 2018 yılında Fırat Üniversitesi'nden İzmir Demokrasi Üniversitesi'ne geçen Öztürk, burada da Tarih Bölüm Başkanlığı ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekan Vekilliği görevlerini üstlenmiştir. Emeklilik yaşına ulaşmasına rağmen akademik faaliyetlerini sürdürmüş, sözleşmeli öğretim üyesi olarak ders vermeye devam etmiştir (Işık Bostancı, vd. 2021, ss. 16-17).

## 2. Akademik Katkıları ve Bilimsel Mirası

Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün akademik kariyeri, yalnızca üretken bir bilim insanının eserler listesiyle değil, aynı zamanda Türkiye'de sosyal ve ekonomik tarih alanlarında oluşturduğu kalıcı etkilerle de tanımlanmalıdır. Onun çalışmalarında dikkat çeken temel özellik, belgelerden hareketle tarih yazımı yapması ve teorik yaklaşımları ihmal etmeden geçmişten elde ettiği verilerle sentezler oluşturmasıdır. Öztürk'ün ilk bilimsel çalışmaları Osmanlı fiyat tarihi, tarım ekonomisi ve taşra yönetimi gibi alanlara yoğunlaşmıştır. Yüksek lisans tezinde Ankara Şer'iyeye Sicilleri'ni, doktora tezinde ise Orta Anadolu'da fiyatlar ve iktisadi yapıyı incelemesi, onun tarih metodolojisinde belgelerin merkezî bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, daha sonra yürüttüğü araştırmaların da temelini oluşturmuştur.

Bilimsel üretimi oldukça geniş bir alana yayılan Öztürk, çok sayıda makalenin yanında hem bağımsız kitaplar hem de ortak editörlük çalışmaları yoluyla Osmanlı iktisat ve sosyal tarihine ciddi katkılar sunmuştur. Osmanlı para ve fiyat tarihi üzerine yaptığı çalışmalar dikkat çekicidir. Önemli eserlerinden bazıları arasında *Tarih Felsefesi* (1999, 2010, 2014, 2020 baskıları), *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler Oymaklar* (2005, 2018 baskıları) ve *Piyade Mirlivası Rüştü, Akabe Meselesi* (1998) gibi kitaplar yer almaktadır. Özellikle *Tarih Felsefesi*, yalnızca tarihçiliğin teknik bir uğraş olmadığını, aynı zamanda düşünsel bir faaliyet olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan önemli bir çalışmadır. Öztürk bu eserinde, Türkiye'deki tarih felsefesi alanında özgün bir yaklaşım sunarak tarihsel olayların felsefi bir bakış açısıyla değerlendirilmesini amaçlamıştır. Tarih felsefesini sadece Batılı düşünürlerin görüşlerinin tekrarı olarak görmeyip bu alanda kendi fikirlerini ortaya koyarak tarihsel olayların anlamını, unsurlarını ve toplum hayatındaki yerini derinlemesine analiz etmiştir. Öztürk, tarih felsefesine dair yaklaşımında, tarihin sadece geçmişin bir anlatımı olmadığını, aynı zamanda geleceğe dair çıkarımlar yapabilmenin bir aracı olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, tarihsel olayların analizinde, sadece olayların kendisiyle sınırlı kalınmaması, bu olayların günümüz ve gelecek üzerindeki etkilerinin de dikkate alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Tarihsel olayları değerlendirirken insanın temel ihtiyaçları ve içgüdülerinin değişmezliğini göz önünde bulundurarak tarihin döngüsel bir yapıya sahip olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, tarihsel olayların tekrarlanabilirliğini ve bu tekrarların nedenlerini anlamaya yönelik bir metodoloji sunmaktadır. Tarihin sadece bir olaylar silsilesi olmadığını, aynı zamanda bu olayların arkasındaki düşünsel süreçlerin de analiz edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu yaklaşım, tarih yazıcılığında olayların nedenlerini ve sonuçlarını daha derinlemesine anlamayı mümkün kılmaktadır.

Öztürk, tarih felsefesinin görevini “tarih ilminin bir düşünce sistemine kavuşması” olarak görmüştür. Ona göre, düşünsel boyuttan mahrum kalan hiçbir bilim dalı gerçek bir ilerleme gösteremez. Bu bakış açısıyla Öztürk, tarih disiplininin sadece olayların nakledildiği bir kronik olmaktan çıkarılarak neden, niçin, nasıl gibi soruların sorulduğu kuramsal bir temele oturtulmasını savunmuştur. Temel varsayımlarından biri de tarihte deterministlik bir yasa arayışından çok, insan doğası ve toplum yapısından kaynaklanan eğilimlerin tespit edilmesidir. Bu nedenle eserinde sıkça vurguladığı üzere tarih ne bütünüyle tesadüfî ne de tamamen ilahî bir planın ürünüdür. Aksine, insan toplumlarının tabiatından gelen sürekli dürtülerin ve ihtiyaçların yön verdiği, insan eylemleriyle inşa edilen bir süreçtir. Öztürk, tarihin akışını etkileyen faktörleri incelerken fiziksel çevreden kültürel dinamiklere kadar uzanan geniş bir çerçeve kurarak olayların tekil açıklamalarının ötesine geçen kapsamlı bir kavramsal model önermiştir. Bu modelde “umumî kanunlar” kavramı merkezi bir yer tutmuştur. Öztürk, tarihsel gelişmelerde tekrar eden ve evrensel nitelik taşıyan coğrafi şartlar, insani güdüler ve inanç sistemlerinin bir tür yasa benzeri genel ilkeler oluşturduğunu öne sürmüştür. Bu ilkelerin anlaşılması, tarihsel olayların ardındaki derin dinamiklerin kavranmasını sağlayacaktır. Böylelikle Öztürk tarih felsefesini, soyut spekülasyonlardan ibaret görmek yerine tarih araştırmalarına yön veren temel varsayımları ve kavramları ortaya koyan bilimsel bir düşünce alanı olarak



tanımlamıştır. Öztürk, tarih metodolojisinin esaslarını ise “Her olayı dönemin siyasi, iktisadi ve sosyo-ekonomik şartları, dünya görüşü göz önüne alınarak incelemek ve değerlendirmek, mensubu olunan dinî, siyasi ve ideolojik anlayışla ve peşin hükümlerle tarihçilik yapmamak, kendi doğru ve değerlerini tarihte aramamak, kısacası tarihi meşrulaştırma aracı olarak kullanmamak, belge ve bilgiler arasında seçme (selection) yapmamak, tarihi bir bütün olarak kabul etmek, doğru belge ve bilgileri yerinde ve usulüne uygun olarak kullanmak, tarihî olay, dönem veya şahsiyetlere taraf olmamaktır” şeklinde belirtmiştir (Öztürk, 2014). Öztürk’ün Tarih Felsefesi isimli eseri; içerdği kavramsal çerçeve, eleştirel tutum ve sentezci yaklaşım ile Türk tarih yazım geleneğinde düşünsel derinliği artıran özgün bir eser olarak değerlendirilebilir.

16. *Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler Oymaklar* adlı eserinde ise Öztürk, Osmanlı döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan cemaat ve oymakların sosyo-kültürel yapısını derinlemesine incelemiştir. Cemaatlerin ve oymakların demografik dağılımını, yerleşim coğrafyalarını ve idari yapılarını Osmanlı arşiv belgeleri ışığında analiz etmiştir. Özellikle Ekrad (Kürt) cemaatlerinin boy teşkilatlarını, nüfuslarını ve ekonomik kapasitelerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Tarihsel olayların günümüzü şekillendirdiğini ve tarihin ideolojiler tarafından nasıl istismar edilebileceğini vurgulayarak objektif bir tarih anlayışının önemine dikkat çekmiştir. Öztürk, tarihî konuların ideolojik bakış açılarıyla değil, belge ve bilgilerle araştırılması gerektiğini savunmuştur (Öztürk, 2018).

Öztürk’ün bilimsel çalışmalarında Osmanlı taşrasında sosyal ve ekonomik hayatın dinamiklerini anlamaya dönük özel bir ilgi görülür. Tahrir defterleri, avarız defterleri ve şer’iyye sicilleri gibi arşiv belgelerine dayanarak yaptığı araştırmalar, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Anadolu ve Ortadoğu şehirlerinde nüfus yapısını, meslek örgütlenmesini, fiyat hareketlerini ve idari dönüşümleri ortaya koymuştur. Bu bağlamda, örneğin 1616 tarihli Halep Avarız Hâne Defteri ve 1844 tarihli Halep Nüfus Defteri gibi kaynaklar üzerinde yaptığı çalışmalar, bölgesel tarihe özgün katkılar sağlamıştır.

Öztürk’ün tarih yazımı anlayışı, Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü’nde oluşturduğu akademik geleneğe açıkça gözlemlenmektedir. Burada, öğrencilerine ağırlıklı olarak Osmanlı şehir tarihi, nüfus tarihi ve iktisat tarihi alanlarında çalışmaları teşvik etmiş, arşiv belgelerine dayalı titiz araştırmaları esas almıştır. Bu metodolojik yaklaşım, onu Türkiye’de Annales Okulu’nun sosyo-ekonomik tarih anlayışına en yakın isimlerden biri haline getirmiştir (Öztürk, 2021, ss. 54-58).

Bununla birlikte, Öztürk’ün etkisi sadece bireysel çalışmalarıyla sınırlı kalmamıştır. 1993 yılında Öztürk’ün girişimleriyle Fırat Üniversitesi bünyesinde kurulan Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, akademik üretimin kurumsal bir çatı altında disipline edilmesine hizmet etmiştir. Bu merkez, yıllık düzenlenen seminerler ve yayımlanan Orta Doğu Araştırmaları Dergisi ile hem ulusal hem de uluslararası akademik camiada ses getirmiştir. Derginin 2003-2016 yılları arasında düzenli olarak yayımlanan 24 sayısı, bölge tarihi çalışmalarında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Öztürk, aynı zamanda Orta Doğu bölgesi ile kurduğu akademik bağlantılar sayesinde, uluslararası iş birliğine dayalı projeler gerçekleştirmiştir. Öztürk’ün girişimleriyle Fırat Üniversitesi ile Şam ve Halep Üniversiteleri arasında imzalanan protokoller sayesinde, Türk ve Arap akademik çevreleri arasında bilgi alışverişinin ve karşılıklı projelerin önü açılmıştır (Aşan, 2021). Bu girişimler, sadece Türkiye’de değil, bölgesel ölçekte de tarih çalışmalarına yeni perspektifler kazandırmıştır.

Öztürk’ün uluslararası tanınırlığı, akademik çalışmalarından bazılarının diğer dillere çevrilmesine olanak sağlamıştır. “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi” isimli makalesinin özeti 2002 yılında İngilizceye, makalenin tamamı ise 2003 yılında Arapçaya çevrilmiştir. Arapçaya çevrilen bir diğer eseri, “1675-1676 Tarihli Şam Avarız Hane Defteri” isimli çalışmasıdır. Makale 2016 yılda Katar’da Ostur dergisinde yayımlanmıştır. “Osmanlı Lehistan ve Moskova Arasındaki Antlaşmalarda Kazak Meselesi (16-17. Yüzyıllar) başlıklı eseri 2015 yılında Ukraynacaya ve “19. Yüzyılın Sonları ile 20. Yüzyılın Başlarında Beyrut” isimli makalesi de 2021 yılında İngilizceye çevrilmiştir (Işık Bostancı, vd. 2021, s. 33).

Prof. Dr. Mustafa Öztürk’ün bilimsel katkıları yalnızca yayımladığı eserlerle değil, uluslararası girişimler, geliştirdiği metodolojik yaklaşımlar ve yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla da

kalıcı olmuştur. Öztürk, Türkiye'de tarihçiliğin belgeye dayalı, sosyo-ekonomik temelli ve disiplinler arası yaklaşımla ilerlemesi gerektiğini savunan ve bunu pratiğe geçiren öncü bir isimdir.

### 3. Tarih Yazımına ve Yetiştirdiği Kuşaklara Etkisi

Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün tarih yazımı anlayışı, hem bireysel üretimleriyle hem de bir akademik kültür inşa etmesiyle kendisini göstermiştir. Onun tarihçiliği, belgelerden hareketle uzun dönemli yapıları anlamaya yönelik bir yaklaşımı esas almış, böylece Türkiye'de sosyal ve ekonomik tarih çalışmalarında önemli bir metodolojik dönüşümün taşıyıcısı olmuştur.

Öztürk'ün Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başlattığı akademik gelenek, özellikle tahrir defterleri ve şer'iyye sicilleri olmak üzere temelde Osmanlı belgelerinin titizlikle kullanılması üzerine kurulmuştur. Öğrencilerine, yüksek lisans aşamasında paleografi, diplomatika ve metin çözümleme konularında derin bir yetkinlik kazandırmayı hedeflemiş, doktora aşamasında ise bu teknik yeterlilikleri kullanarak özgün araştırmalar üretmelerini sağlamıştır. Bu sistemli yaklaşım, Fırat Üniversitesi'ni Türkiye'de şehir tarihi ve iktisat tarihi alanlarında öne çıkan kurumlardan biri haline getirmiştir. Öztürk'ün oluşturduğu bu akademik gelenek, bireysel çalışmalardan ziyade kurumsal bir tarihçilik ekolü oluşturmayı amaçlamış ve büyük ölçüde başarılı olmuştur. Onun yetiştirdiği akademisyenler arasında şehir tarihi, iktisat tarihi ve sosyal tarih konularında önemli eserler vermiş olan pek çok isim bulunmaktadır. Örneğin İbrahim Yılmazçelik'in Diyarbakır (Yılmazçelik, 1991) Orhan Kılıç'ın Van (Kılıç, 1994), Enver Çakar'ın Halep (Çakar, 1998), Yücel Öztürk'ün Kefe (Öztürk, 1999) üzerine yaptığı çalışmalar bu kuşağın ürünlerindendir.

Öztürk'ün tarih anlayışı, Annales Okulu'nun temel prensipleriyle örtüşmektedir. Şehir tarihi, sosyo-ekonomik yapı, demografik hareketlilik gibi uzun süreli yapısal değişimlere odaklanması, onu geleneksel siyasi ve olay merkezli tarih yazımından farklı bir çizgiye yerleştirmiştir. Nitekim Fırat Üniversitesi'nde 1990-2000 yılları arasında yapılan doktora tezlerinin tamamının sosyal ve ekonomik tarihe yönelmiş olması, bu metodolojik yönelimin kurumsallaştığının somut bir göstergesidir.

Öztürk'ün tarih yazımına olan katkısının önemli bir boyutu da disiplinler arası yaklaşımıdır. O, tarihçilerin mutlaka sosyoloji, hukuk, iktisat ve felsefe gibi alanlardan da beslenmesi gerektiğini savunmuş; bu anlayışı lisansüstü eğitim müfredatına da yansıtmıştır. Özellikle tarih felsefesi alanındaki ilgisi, öğrencilerine tarihsel olguları sadece belgelerle açıklamanın ötesine geçerek bunların arka planındaki düşünsel süreçleri de sorgulama alışkanlığı kazandırmıştır.

Fırat Üniversitesi'nde oluşturduğu bilimsel ortam, öğrencilerini yalnızca mikro tarihî alanlarda çalışmaya teşvik etmekle kalmamış, onları makro tarihî perspektiflere özellikle de Orta Doğu tarihi ve Osmanlı Arap eyaletlerinin sosyal yapıları gibi konulara yönlendirmiştir. Işıl Işık Bostancı'nın XIX. Yüzyılda Filistin (İdari ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet) (Işık Bostancı, 2006), Sevda Özkaya'nın Osmanlı Devleti idaresinde Mısır (1839-1882) (Özkaya, 2007), Fatih Özçelik'in "İngiliz İşgalinden Lozan'a Mısır (1882-1923) (Özçelik 2021) başlıklı doktora tezleri bu yönlendirmenin eserleridir. Öztürk'ün rehberliğinde yapılan araştırmalar, Anadolu şehirleri ile Arap vilayetleri arasında tarihsel süreklilik ve dönüşüm bağlarını ortaya çıkarmayı hedeflemiş, böylece Türkiye tarihçiliğinin Ortadoğu perspektifini güçlendirmiştir.

Öztürk'ün tarih yazımı ve eğitim anlayışı, yalnızca kendi döneminde değil, kendisinden sonraki kuşaklarda da etkisini sürdürmüştür. Fırat Üniversitesi merkezli tarihçilik yaklaşımı, günümüzde hâlâ sosyal ve ekonomik tarih odaklı araştırmalarla varlığını devam ettirmektedir. Prof. Dr. Mustafa Öztürk, bu yönüyle, bireysel bir bilim insanı olmanın çok ötesinde, bir akademik geleneğin kurucusu ve taşıyıcısı olmuştur.

### 4. Son Dönemi ve Vefatı

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, akademik kariyerinin son döneminde de bilime ve eğitim hayatına aktif katkı sağlamaya devam etmiştir. 2020 yılında yaş haddinden dolayı emekli olmaya hak kazanmasına rağmen bilimsel çalışmalarından ve eğitim faaliyetlerinden kopmamış, sözleşmeli öğretim üyesi olarak görevine devam etmiştir (Işık Bostancı vd. 2021, s. 17). Bu süreçte de akademik üretkenliğini sürdürmüş, makale ve bildiriler yayımlamış, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda sunumlar

yapmıştır. Emeklilik sonrası dönemi, onun akademiye olan sarsılmaz bağlılığının ve bilime adanmış yaşam anlayışının açık bir göstergesidir.

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, uzun ve üretken bir akademik hayatın ardından 25 Ağustos 2024 tarihinde vefat etmiştir. Ölümü, hem onu yakından tanıyan öğrencileri ve meslektaşları hem de Türk akademik camiası için büyük bir kayıp olarak karşılanmıştır. Öztürk, ardında yalnızca kitaplar ve makaleler değil bir düşünce sistemi, bir tarihçilik anlayışı ve güçlü bir akademik miras bırakmıştır. Bugün Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün eserleri, öğrencileri ve bıraktığı akademik miras, Türkiye'de sosyal ve ekonomik tarih çalışmalarının önemli yapı taşlarından biri olmayı sürdürmektedir. Onun tarih yazımına getirdiği belge temelli yaklaşım, uzun dönemli yapıları ön plana çıkaran bakış açısı ve disiplinler arası yöntem anlayışı, sadece kendi kuşağı için değil, gelecek nesil tarihçiler için de ilham verici bir örnek teşkil etmektedir.

### Sonuç

Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Türkiye'de akademik tarihçiliğin son elli yılına damga vuran, bilimsel üretimi, kurumsal çalışmaları ve yetiştirdiği öğrencilerle köklü bir miras bırakan bir bilim insanıdır. Onun hayatı, Anadolu'nun küçük bir köyünden çıkarak ulusal ve uluslararası düzeyde etkili bir akademik figür haline gelmenin mümkün olduğunu gösteren bir başarı hikâyesidir.

Öztürk'ün akademik kişiliği, belgelerden hareketle sosyal ve ekonomik yapıları anlamaya yönelik bilimsel titizlik ve tarih felsefesine duyduğu entelektüel ilgi olmak üzere temelde iki ana eksende şekillenmiştir. Şer'iyye sicilleri, tahrir defterleri ve mali belgeler üzerinden yürüttüğü araştırmalar, Osmanlı iktisat tarihi ve şehir tarihi gibi alanlara özgün katkılar sunmuştur. Bunun yanında tarih felsefesini, tarih bilimini düşünsel bir derinliğe kavuşturan, onu sadece olayların aktarımı olmaktan çıkarıp neden-sonuç ilişkileri içinde açıklayan bilimsel bir disiplin olarak görmüştür. Bu alanındaki çalışmalarında, tarihi sadece olayların değil insan ve toplum yapısının çok yönlü bir analizi olduğunu vurgulamıştır.

Öztürk'ün tarihçilik anlayışı, gerek bireysel eserlerinde gerekse Fırat Üniversitesi'nde kurduğu akademik gelenekte kendini göstermiştir. Öğrencilerine arşiv belgeleriyle çalışma disiplini aşılamış; sosyal, ekonomik ve kurumsal tarihe yönelmelerini teşvik etmiştir. Bu yaklaşım, onu Türkiye'de Annales Okulu'nun sosyo-ekonomik tarih anlayışına en yakın temsilcilerden biri haline getirmiştir.

Fırat Üniversitesi bünyesinde Orta Doğu Araştırmaları Merkezi'nin kurulması ve yürüttüğü uluslararası iş birlikleri de, onun bilime ve akademik kurumsallaşmaya verdiği önemin göstergesidir. Şam ve Halep üniversiteleriyle imzalanan protokoller gibi girişimler, bölgesel akademik ilişkilerin geliştirilmesinde öncü adımlar olmuştur.

Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün bilim hayatı, disiplinler arası bakış açısını esas alan, belge merkezli, uzun dönemli yapıları analiz eden bir tarihçilik anlayışının Türkiye'deki en özgün ve güçlü örneklerinden birini temsil etmektedir. Onun bilimsel yaklaşımı ve akademik mirası, yalnızca geçmişin anlaşılmasına değil, gelecekte nasıl bir bilim insanı olunması gerektiğine de ışık tutmaktadır.

25 Ağustos 2024 tarihinde vefat eden Mustafa Öztürk, ardında büyük bir bilimsel ve insani miras bırakmıştır. Onun eserleri, tarih yazımı anlayışı ve akademik etiğe verdiği önem, hem kendi öğrencilerini hem de tüm Türkiye tarihçiliğini etkilemeye devam etmektedir. Öztürk, tarihe bir olaylar dizisi olarak değil, insanlık deneyiminin çok yönlü bir ifadesi olarak bakan bir bilim insanı kimliğiyle hatırlanacak ve anılacaktır.



### Kaynakça

- Aşan, M. B. (2021). Prof. Dr. Mustafa Öztürk'ün Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Çalışmaları, Işık Bostancı, I., Hüseyinliklioğlu, A.G., Değerli A., Kılıç, O. (Ed.). Prof. Dr. Mustafa Öztürk Onuruna Tarih Yazıları I içinde (s. 69-91). İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Çakar, E. (1998). *16. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Demir, G. K. (2010) Türk Tarih Tezi İle Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş Dil Teorisi. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 385-396
- Iggers, G. G. (1997). *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press.
- Işık Bostancı, I. (2006). *XIX. Yüzyılda Filistin (İdari ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Işık Bostancı, I., Hüseyinliklioğlu, A.G., Değerli A., Kılıç, O. (Ed.). (2021). *Prof. Dr. Mustafa Öztürk Onuruna Tarih Yazıları I*. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Kılıç, O. (1994). *Van Sancağı*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özçelik, F. (2021). *İngiliz İşgalinden Lozan'a Mısır (1882-1923)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özkaya, S. (2007). *Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır (1839-1882)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Öztürk, M. (2014). *Tarih Felsefesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, M. (2015). Prof. Dr. Halil İnalcık'ın Tarih Felsefesi, Yusuf Oğuzoğlu, Selçuk Kırılı (Ed.). *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 2 Tam Metin İçinde* (s. 145-152). Bursa: Özsan Matbaacılık.
- Öztürk, M. (2018). *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler Oymaklar*, 2. Baskı, Ankara: Berikan Yayınları.
- Öztürk, Y. (1999). *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe (1475-1600)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Öztürk Y. (2021). Fırat Üniversitesi Merkezinde Tarih Yazımına Bakış, Işık Bostancı, I., Hüseyinliklioğlu, A.G., Değerli A., Kılıç, O. (Ed.). *Prof. Dr. Mustafa Öztürk Onuruna Tarih Yazıları I* içinde (s. 39-67). İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.
- Uzundal, E. (2013). 19. Yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmed Cevdet Paşa. *Turkish History Education Journal*, 2(2), 108-128.
- Yetim, F. Söylemiş, A. (2023). Türkiyat Mecmuasına Göre Mehmet Fuat Köprülü'nün Tarih Anlayışı. *ESOGÜ Tarih Dergisi*, 6 (2), 60-97
- Yılmaz, K. (2013). Postmodernist Tarih Yaklaşımı: Postmodernizmin Tarih Eğitimi İçin Doğurguları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 197-209.
- Yılmazçelik, İ. (1991). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840) (Fiziki, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapı)*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.